

KALDIRAÇLI İŞLEMLER ve VERGİLENDİRİLMESİ

FOREX TRADING and TAXATION

Erkan AYDIN

Marmara Üniversitesi İktisat Fakültesi, Maliye Bölümü, İSTANBUL
(erkanaydin@gmail.com)

Kadir AYYILDIRIM

Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, BOLU
(ayyildirimkadir@gmail.com)

ÖZ

Ülkelerin para birimleri arasındaki kur değişmelerinden gelir etmek amacıyla kullanılan bir yatırım aracı olan kaldıraçlı işlemler ülkemizde bir süredir kullanılmaktadır. Kaldıraçlı işlemler ile bu işlemlerin yapıldığı piyasaya ilişkin yasal düzenlemeler yapılmış olmakla birlikte vergilendirme bakımından bir kısım belirsizlikler bulunmaktadır. Öncelikle bireysel yatırımcıların bu işlemlerden sağladıkları gelirlerin gelir vergisi bakımından niteliği tartışmalara yol açmaktadır. Kurumlar vergisi ile banka ve sigorta muameleleri bakımından da açıklığa kavuşturulması gereken vergilendirme durumları bulunmaktadır. Bu çalışmada kaldıraçlı işlem kavramı, sermaye piyasası hukuku bakımından konuya ilişkin yasal düzenlemeler ve vergilendirme durumu incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kaldıraçlı işlemler, Sermaye piyasası, Gelir vergisi, Kurumlar vergisi, Banka ve sigorta muameleleri vergisi

Jel Sınıflandırması: F31, K34

ABSTRACT

Forex is an investment method to derive profit through the exchange rates on different currencies which has been used in Turkey for a while. Although forex transactions and the related market have been regulated, there are some uncertainties in terms of the taxation. The taxation of the incomes of the individual investors from these transactions in regards to the income tax is controversial. There are also taxation matters to be clarified regarding corporate tax, banking and insurance transactions. In this study, Forex as a term, the legislation and taxation concerning to the subject in terms of capital market law have been reviewed.

Keywords: *Forex, Capital market, Income tax, Corporate tax, Banking and insurance transactions tax*

Jel Classification: *F31, K34*

1. Giriş

Kaldıraçlı işlemler ülkelerin para birimleri arasında ortaya çıkan kur değişimlerinden yararlanarak gelir sağlamaya dönük bir faaliyet olarak nitelendirilebilir. Kaldıraçlı işlem piyasalarındaki tüm işlemlerin fiziksel bir mekân ya da merkeze ihtiyaç duyulmaksızın bankacılık ağı yardımıyla yapılmasından dolayı bu işlemler tezgâh üstü piyasalarda gerçekleştirilen işlemler kapsamında değerlendirilir. Bu özelliği nedeniyle ve dünyanın her yerinde elektronik ortamda gerçekleştirilebilmesi dolayısıyla kaldıraçlı işlemler yüksek bir işlem hacmine ulaşmıştır.

Ülkemizde de bir süreden beri yabancı paraya dönük işlemlerin geleneksel döviz alım satım işlemlerinden farklı olarak yatırım amaçlı olarak kaldıraçlı alım satım işlemleri çerçevesinde yapıldığı gözlenmektedir. Bu itibarla kaldıraçlı işlemlerin giderek yaygınlaştığı gözlemlenerek bu işlemlerin yasal alt yapıya kavuşturulmasına dönük adımlar atılmıştır.

Kaldıraçlı işlemlerin yasal altyapısının hazırlanmasının yanında gerek bu işlemlerin gerekse bu işlemlerden sağlanan gelirlerin vergi kanunları karşısındaki durumları hususunda tartışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu çalışmada önce kaldıraçlı işlem kavramı ve kaldıraçlı işlem piyasalarının genel yapısı incelenmiş, ardından ülkemizde kaldıraçlı işlemler ve kaldıraçlı işlem piyasalarına ilişkin yasal düzenlemelere ve kaldıraçlı işlem piyasasının ulaştığı ekonomik boyutlara değinilmiştir. Son olarak kaldıraçlı işlemlerden sağlanan gelirlerin gelir vergisi, kurumlar vergisi bakımından vergilendirilmesi ile bu işlemlerin banka ve sigorta muameleleri vergisi bakımından vergilendirme durumları incelenmeye çalışılmıştır.

2. Kaldıraçlı Alım Satım İşlemlerinin Genel Yapısı

2.1. Kaldıraçlı İşlem Piyasasının Genel Yapısı

İngilizce foreign exchange kelimelerinin kısaltmasından oluşan "forex" olarak da adlandırılan kaldıraçlı işlem piyasaları, esasen yabancı paraların birbiriyle değişimini sağlayan bunun yanında kıymetli madenler ile çeşitli araçlara ilişkin alım satım işlemlerinin yapılabildiği piyasaları ifade etmektedir (Tuncer, 2012:10; Netek, 2011:141). Bir diğer tanımlamayla kaldıraçlı işlem piyasaları, her ülke parasının (dövizinin) serbestçe alınıp satıldığı uluslararası bir piyasadır (Dicks, 2010:3). Ancak bu piyasalardaki söz konusu işlemler, nakit para ile değil, kaydi banka parası ile yapılmakta; kâr ya da zarar gerçekleşikten sonra bu net kâr ya da zarar yatırımcının hesabına yansıtılarak nakit para üzerinden sonuç alınmaktadır (Shilov & Semenov, 2011:13).

Kaldıraçlı işlem piyasalarındaki tüm işlemlerin bankacılık ağı yardımıyla yapılması ve fiziksel bir mekânı ya da merkezi bulunmamasından dolayı bu piyasalar, tezgâh üstü piyasa (over-the-counter) olarak da adlandırılmaktadırlar (Yüksel, 2010:111). Öte yandan uluslararası para birimlerinde serbest dalgalı rejime geçilmesi ve küresel düzeyde finansal liberalizasyonun artması neticesinde herkesçe rağbet gören kaldıraçlı işlem piyasalarının esasen bir para piyasası olduğu da ifade edilmektedir (Shilov & Semenov, 2011:11).

Kaldıraçlı işlem piyasasında 5 gün 24 saat sürekli ve kesintisiz bir şekilde işlem yapılabilen olması, cazip kaldıraç oranlarının bulunması, bu piyasaların çok büyük bir işlem hacmine sahip olması ve işlem maliyetlerinin düşük olması, söz konusu piyasaların dikkat çeken avantajları arasında yer almaktadır (Tuncer, 2012:12). Tüm dünyada 24 saat sürekli kesintisiz işlem yapılabilen kaldıraçlı işlem piyasaları, bir nevi dünyanın dört bir yanındaki güneşi takip eden piyasalar şeklinde de ifade edilebilmektedir (Cross, 1988:16). Ayrıca kaldıraçlı işlem piyasaları, dünya

üzerindeki tüm sınır ve farklılıkları ortadan kaldırmak suretiyle bu piyasalarda işlem yapan bütün yatırımcılara eşit şartlarda işlem yapma fırsatı da tanımaktadır (Yaslıdağ, 2014:11).

Kaldıraçlı işlem piyasalarında esasen “dealers” olarak adlandırılan aracı kuruluşlar ile “customers” olarak adlandırılan yatırımcılar, piyasanın katılımcılarını oluşturmaktadırlar (Sager & Taylor, 2006:83). Bahsedilen bu aracı kuruluş ve yatırımcılar arasında; çok büyük hacimli ticari ve yatırım bankaları ile daha küçük ve bölgesel boyuttaki ticari ve yatırım bankaları, merkez bankaları, fonlar, sigorta şirketleri, kendi nam ve hesaplarına işlem yapan ve/veya müşterilerden gelen talepleri toplayan kuruluşlar ile bireysel yatırımcılar bulunmaktadır (BIS, 2013:19).

Kaldıraçlı işlem piyasasında yatırımcılar doğrudan işlem yapamamaktadırlar. Dolayısıyla piyasada yapmak istedikleri işlemleri, “dealers” olarak adlandırılan aracı kuruluşlar vasıtasıyla gerçekleştirmektedirler (Sager & Taylor, 2006:84). Piyasadaki büyük hacimli işlemler piyasa yapımcıları vasıtasıyla; daha küçük hacimli işlemler ise aracı kuruluş vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Piyasa yapımcıların bu işlemler dolayısıyla elde ettikleri gelir, işleme konu olan dövizin alış – satış fiyatı arasındaki farklardan (spread) oluşmaktadır (İnce & Koçak, 2010a:89). Bireysel ya da kurumsal olarak piyasada işlem yapmak isteyen küçük yatırımcıların işlemlerini, herhangi bir komisyon ya da ücret almadan gerçekleştiren aracı kuruluşların gelirleri ise, döviz alış satışları arasındaki fiyat farklarından oluşmaktadır (Erol, 2010:18).

Kaldıraçlı işlem piyasasındaki işlemlerin (2013 yılının nisan ayı itibariyle) %52,6’sı hacimce daha küçük olan ticari bankalar, yatırım bankaları, fonlar, sigorta şirketleri gibi kuruluşlar vasıtasıyla gerçekleşirken; %38,7’si hacimce çok büyük ticari ve yatırım bankaları, büyük kurumsal firmalar; %8,7’si ise (finansal olmayan) bireysel ve kurumsal yatırımcılar tarafından gerçekleştirilmektedir (BIS, 2013:12).

Kaldıraçlı işlem piyasalarında 2013 yılının nisan ayı itibariyle günlük işlem hacminin 5,3 Trilyon \$ seviyesinde olması, bu piyasaların ne denli büyük boyutlara ulaştığının en önemli göstergesidir (BIS, 2013:3). Kaldıraçlı işlem piyasalarında, 2013 yılının nisan ayı günlük işlem hacmi itibariyle, küresel bağlamda en büyük pay, %40,9 ile İngiltere’ye aitken, İngiltere’yi %18,9 ile Amerika, %5,7 ile Singapur ve %5,6 ile de Japonya takip etmekte, Türkiye piyasaları ise küresel çapta piyasanın %0,4’lük bir kısmını oluşturmaktadır (BIS, 2013:14).

Öte yandan kaldıraçlı işlem piyasalarında yapılan işlemlerde seçilen döviz cinsi bağlamında %87 ile Amerikan Doları ilk sırada gelirken, bunu %33,4 ile Euro ve %23 ile Japon Yeni takip etmekte, Türk Lirası’nın ise piyasada %1,3’lük bir payı bulunmaktadır¹ (BIS, 2013:10). Seçilen döviz çifti bağlamında ise %24,1 ile USD/EUR² ilk sırada gelirken, bunu %18,3 ile USD/JPY takip etmekte, USD/TRY’nin %1,2’lik, EUR/TRY’nin de %0,1’lik bir payı bulunmaktadır (BIS, 2013:11).

Görüldüğü üzere Amerikan Doları piyasada oldukça yüksek bir hacim teşkil etmektedir. Uluslararası piyasalarda ve dolayısıyla kaldıraçlı işlemlerdeki söz konusu yüksek hacmin; doların pek çok sermaye piyasalarında yatırım aracı olarak kullanılmasından, çok sayıda merkez bankalarının rezerv olarak tutulmasından, birçok uluslararası mal piyasalarındaki işlemlerde değişim aracı olarak kullanılmasından, yapılan pek çok sözleşmede faturanın dolar bazında düzenlenmesinden ve piyasa işlemlerinde para otoriteleri tarafından kendi döviz kurlarını yönlendirebilmek için müdahale aracı olarak kullanılmasından kaynaklandığı söylenebilir (Cross, 1988:19).

1 Her işlem iki para birimine de dâhil olduğundan, toplam oran %100 yerine %200 üzerinden değerlendirilmektedir.

2 Kaldıraçlı işlem piyasalarında USD, Amerikan Doları’nı; EUR, Euro’yu; JPY, Japon Yeni’ni; TRY, Türk Lirası’nı ifade etmektedir.

2.2. Kaldıraçlı İşlem Piyasalarında Kullanılan Temel Kavramlar

2.2.1. Kaldıraç (Leverage)

Kaldıraç, esasen yatırımcıların sahip oldukları sermaye ile doğrudan yatırım yoluyla mümkün kılınabilecek olanın ötesinde, bir pozisyon ya da yatırım üzerindeki potansiyel kazanç ya da kayıplarını artırabilmelerine izin veren finansal bir araç olarak tanımlanabilir (D'Hulster, 2009:1).

Kaldıraçlı işlem işlemlerinde söz konusu olan kaldıraç oranı ise, işlem yapmak için yatırılan teminat tutarı karşılığında alınabilecek pozisyon tutarını gösteren oran olmasının yanında, yatırımcının koyduğu teminat miktarının kaç katına kadar işlem yapılabileceğini de göstermektedir (Yaslıdağ, 2014:37; İnce & Koçak, 2010a:87). Zira kaldıraç oranının 1'e 100 olması durumunda aracı kuruluşlar yatırımcıya, 1000 birimlik bir teminat karşılığında 100.000 birimlik işlem yapma olanağı sağlamaktadır³. Öte yandan kaldıraç oranı ne kadar yüksek ise açılmak istenen pozisyon için gerekli teminat miktarı o kadar düşük, kaldıraç oranı ne kadar düşüğe açılmak istenen pozisyon için gerekli teminat miktarı o kadar yüksek olacaktır⁴.

2.2.2. Alış Fiyatı (Bid) ve Satış Fiyatı (Ask)

Kaldıraçlı işlem piyasalarında alış fiyatı ve satış fiyatı olmak üzere iki çeşit fiyat bulunmaktadır. Bunlardan alış fiyatı, aracı kuruluşların almaya razı oldukları fiyatı; satış fiyatı ise, aracı kuruluşların satmaya razı oldukları fiyatı göstermektedir. Öte yandan yatırımcı yönünden bakıldığında ise alış fiyatı, yatırımcıların piyasada satış yapabileceği fiyatı ifade ederken; satış fiyatı, yatırımcıların piyasadaki alış yapabileceği fiyatı ifade etmektedir (Yüksel, 2010:112). Ayrıca bu noktada söz konusu fiyatlar aracı kuruluşların razı olduğu fiyatları ifade ettiğinden, alış fiyatının her zaman satış fiyatından düşük olacağı söylenebilmektedir.

2.2.3. Spread ve Pip

Spread, yukarıda ifade edilen alış fiyatı ile satış fiyatı arasında oluşan ve aracı kuruluşların işlemden aldığı fark olarak tanımlanmaktadır (Shilov ve Semenov, 2011: 42). Söz konusu fark, seçilen her döviz çifti için değişmekle birlikte, likiditenin daha fazla olduğu, yani daha fazla işlemin yapıldığı, finansal araçlarda her zaman daha düşük seviyede gerçekleşmektedir (Shilov & Semenov, 2011:42).

Öte yandan kaldıraçlı işlem piyasalarında seçilen döviz çiftine ilişkin yapılan işlemlerde, fiyatların virgülden sonraki kısımlarının büyük çoğunluğu dört hane olarak verilmekte ve verilen fiyatın genellikle on binde birine tekabül eden en küçük değişim pip (price interest point) olarak adlandırılmaktadır.

2.2.4. Kotasyon (Quotation)

Kotasyon, bir döviz paritesine ilişkin piyasa yapıcısının bildirdiği fiyat çifti olarak tanımlanabileceği gibi (Yaslıdağ, 2014:30), en yalın haliyle bir döviz çifti için o anki fiyat olarak da tanımlanabilir (Shilov & Semenov, 2011:53).

3 Konuyu bir örnekle açıklamak gerekirse, kaldıraç oranının 1'e 100 olması durumunda yatırımcının 1000 TRY'lik bir teminat yatırması ve karşılığında 100.000 TRY'lik işlem yapabileceğini varsayalım. Yatırımcı 100.000 TRY'lik işlem hacmi ile 1 USD = 2,20 TRY'den 45.454,54 USD satın alabilir ve 1 USD = 2,25 TRY olduğu takdirde söz konusu 45.454,54 USD'yi 102.272,71 TRY karşılığında satabilir ve sonuçta 1000 TRY'lik bir teminat ile 2.272,71 TRY'lik kâr elde edebilir.

4 Örneğin, 1'e 100 kaldıraç oranında 100.000 TRY'lik işlem yapılmak istendiği takdirde 1000 TRY teminat yatırılması gerekirken, kaldıraç oranının 1'e 200 olması durumunda 500 TRY'lik bir teminat yatırılması gerekmektedir.

Öte yandan kotasyonda belirtilen para çiftinin ilki “baz döviz” (base), ikincisi “karşıt döviz” (counter) olarak adlandırılmaktadır (Ponsi, 2007:17). Örneğın seçilen döviz çifti USD/EUR ise, bu durumda baz döviz Amerikan Doları olurken, karşıt döviz Euro olmaktadır. Kaldıraçlı işlem piyasalarında baz döviz, yapılan işlemin temel para birimi olarak kabul edilip işlem büyüklüğünün birimi olarak gösterilirken, karşıt döviz ise kâr ya da zararın hesaplandığı para birimi olarak kabul edilmektedir (Yaslıdağ, 2014:31). Belirtilen para çiftinde hangisinin baz döviz, hangisinin karşıt döviz olacağı ve para biriminin kodları ile her çift içindeki para biriminin sırası, Uluslararası Standardizasyon Teşkilatı (ISO) tarafından belirlenmektedir (Ponsi, 2007:17).

2.2.5. Teminat (Margin)

Teminat, kaldıraçlı işlem piyasalarında yapılan işlemlerdeki kayıpların karşılanması amacıyla hesapta tutulan para olarak ifade edilebilir (Tuğlu, 2010:63). Daha basit bir ifadeyle teminat, kaldıraçlı işlem piyasalarında işlem yapabilmek için işlem karşılığı gerekli olan sermaye şeklinde de ifade edilebilir. Kaldıraç konusunda verilen örneği dikkate alırsak, 100.000 TRY’lik işlem yapabilmek için 1’e 100 kaldıraç oranının varlığı halinde 1000 TRY’lik teminat yatırılması gerekmekte, bu durumda teminat oranı (margin) %1 olmaktadır.

2.2.6. Uzun Pozisyon ve Kısa Pozisyon

Kaldıraçlı işlem piyasalarında bir döviz satın alındığında baz para biriminde uzun pozisyonda, tam tersi bir döviz satıldığında ise kısa pozisyonda olunmaktadır (Yaslıdağ, 2014:34). Finans dilindeki ifadesiyle uzun pozisyon, bir varlığın fiyatının yükseleceği düşüncesiyle alınması; kısa pozisyon, bir varlığın fiyatının düşeceği düşüncesiyle satılması anlamlarına gelmektedir. Örneğın TRY alınmak suretiyle karşılığında USD satılması durumunda, TRY’de uzun, USD’de kısa pozisyonda olunmaktadır.

2.3. Türkiye’de Kaldıraçlı İşlemlere İlişkin Düzenlemeler

Kaldıraçlı alım satım işlemleri ya da kaldıraçlı işlemler, ülkemizde ilk olarak, 6111 sayılı Kanun⁵ ile değışik mülga 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu⁶ m.30’a eklenen “döviz, mal, kıymetli maden veya Kurulca belirlenecek diğere varlıkların kaldıraçlı alım satımı, alım satımına aracılık ve bu işlemlere yönelik hizmetlerin yerine getirilmesi” şeklindeki düzenleme ile sermaye piyasası faaliyeti olarak kabul edilmiştir.

Söz konusu işlemler daha sonra çıkarılan 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu⁷ (SerPK) m.3/(1)-u ile türev araçlar kapsamına dâhil edilmiştir. Kaldıraçlı işlemlere yönelik ülkemizde Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından öncelikle “Seri:V, No:125 Kaldıraçlı Alım Satım İşlemleri ve Bu İşlemleri Gerçekleştirebilecek Kurumlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ yayımlanmış⁸ ardından Kurulca “Yatırım Hizmetleri ve Faaliyetleri ile Yan Hizmetlere İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ (III-37.1)”⁹ yayımlanarak bu Tebliğ ile önceki Seri:V, No:125 Tebliğ yürürlükten kaldırılmıştır. Adı geçen yeni Tebliğ m.3/(1)-g’de kaldıraçlı işlem, “yatırım teminatı karşılığında, döviz ve kıymetli madenler ile SPK tarafından belirlenecek diğere varlıkların kaldıraçlı olarak elektronik ortamda oluşturulmuş bir platformdaki alım satım işlemleri” olarak tanımlanmıştır.

5 25.02.2011 tarih ve mükerrer 27857 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

6 30.07.1981 tarih ve 17416 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

7 30.12.2012 tarih ve 28513 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

8 27.08.2011 tarih ve 28038 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

9 11.07.2013 tarih ve 28704 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

2.4. Türkiye’de Kaldıraçlı İşlemlerin Kapsamı

Yukarıda da ifade edildiği üzere Tebliğ m.3/(1)-g’ye göre kaldıraçlı işlem kapsamına döviz ve kıymetli madenler ile SPK tarafından belirlenecek diğer varlıklar girecektir. Bu itibarla kaldıraçlı alım satım işlemlerine konu olabilecek varlıkların fiziki alım satımı ve bankalar arasında yapılan işlemler ile bankalar tarafından aracı kurumlara likidite sağlanması amacıyla yapılan işlemler, Tebliğ m.28’e göre, kaldıraçlı alım satım işlemi kapsamına girmemektedir.

Tebliğ m.27/(1)’e göre ülkemizde kaldıraçlı alım satım işlemlerinde uygulanacak kaldıraç oranı, 1’e 100’ü geçmemekte ancak Tebliğ m.27/(2)’ye göre müşterilere uygulanacak kaldıraç oranı, yatırım kuruluşları ile müşteriler arasında imzalanacak çerçeve sözleşmede 1’e 100’ü geçmemek şartıyla serbestçe belirlenebilmektedir. Yatırım kuruluşları ile müşteriler arasında serbestçe belirlenen bu kaldıraç oranının daha sonra değiştirilebilmesi için ise iki tarafında yazılı onayı gerekmektedir.

Kaldıraçlı işlem işlemlerinde teminat olarak, Tebliğ m.27/(3)’e göre, yalnızca nakit olarak Türk Lirası veya TC Merkez Bankası tarafından günlük alım satım kurları ilan edilen yabancı para birimleri döviz olarak kabul edilmektedir. Ancak Kurul gerekli gördüğü hallerde müşteri bazında farklı kıymetlerin teminat olarak kabul edilmesini de isteyebilmektedir.

Öte yandan Tebliğ m.27/(4)’e göre, teminat oranının hesaplanması, teminat takibi ve teminat tamamlama yükümlülüğü ile pozisyonların otomatik kapanmasına ilişkin esaslar ve teminat olarak yatırılan nakdin başka bir para birimine çevrilmesinde esas alınacak kurlar çerçeve sözleşmede belirlenmektedir.

Ülkemizde kaldıraçlı alım satım işlemlerinde gerçekleşmiş bulunan müşteri emirlerinin aracı kurumlarca iptal edilmesi ya da değiştirilmesi, Tebliğ m.29/(1) uyarınca, söz konusu olmamaktadır. Ancak Tebliğ m.29/(1)-a’da ifade edilen “itiraz üzerine müşteri lehine bir iyileştirme yapılması” ve Tebliğ m.29/(1)-b’de ifade edilen “işlem platformunda meydana gelen teknik bir sorun nedeniyle ortaya çıkan müşteri mağduriyetinin giderilmesi” söz konusu olduğundan ya da Tebliğ m.29/(1)-c’de belirtilen “müşteri emrinin alınması sonrasında, aracı kurumun söz konusu emre ilişkin olarak başka bir kuruluş nezdinde korunma amaçlı olarak almış olduğu pozisyonun karşı tarafça iptal edilmesi veya fiyatının değiştirilmesi” durumunda emir iptali ya da fiyat değişikliği yapılabilir.

2.5. Türkiye’de Kaldıraçlı İşlemleri Yürüten Kurumlar

Ülkemizde SerPK m.37/(1)-a’da ifade edilen “sermaye piyasası araçlarıyla ilgili emirlerin alınması ve iletilmesi” işlemlerini, SerPK m.37/(1)-b’de ifade edilen “sermaye piyasası araçlarıyla ilgili emirlerin müşteri adına ve hesabına veya kendi adına ve müşteri hesabına gerçekleştirilmesi” işlemlerini, SerPK m.37/(1)-c’de ifade edilen “sermaye piyasası araçlarının kendi hesabından alım ve satımı” işlemlerini, SerPK m.37/(1)-e’de ifade edilen “sermaye piyasası araçlarının halka arzında yüklenimde bulunularak satışa aracılık edilmesi” işlemleri ile SerPK m.37/(1)-f’de ifade edilen “sermaye piyasası araçlarının halka arzında yüklenimde bulunmaksızın satışa aracılık edilmesi” işlemlerini münhasıran yapmak üzere SPK tarafından yetkilendirilen yatırım kuruluşları, Tebliğ m.3/(1)-a’ya istinaden aracı kurum olarak nitelendirilmekte ve bu kurumların faaliyetleri aracılık faaliyeti kapsamında değerlendirilmektedir.

Kaldıraçlı alım satım işlemlerinde söz konusu aracılık faaliyeti ülkemizde, “emir iletimine aracılık”, “işlem aracılığı” ve “portföy aracılığı” şeklinde üçe ayrılmış ve tümü Tebliğ m.10/(1)’e göre alım satım aracılığı faaliyetini ifade etmektedir. Ayrıca Tebliğ m.8/(1)-a’ya göre emir iletimine aracılık faaliyetini yürütecek olanlar “dar yetkili”, Tebliğ m.8/(1)-b’ye göre işlem aracılığı faaliyetini yürütecek olanlar “kısmi yetkili” ve Tebliğ m.8/(1)-c’ye göre portföy aracılığı faaliyetini yürütecek olanlar da “geniş yetkili” aracı kurum olarak adlandırılmaktadır.

Emir iletimine aracılık faaliyeti Tebliğ m.11/(1)’e göre, sermaye piyasası araçlarına ilişkin müşteri emirlerinin, yatırım kuruluşları tarafından SerPK m.37/(1)-b veya c kapsamında yetkilendirilmiş bir yatırım kuruluşuna veya kaldıraçlı işlemler hariç olmak üzere ilgili ülkenin yetkili otoritesinden faaliyet izni almış yurt dışında yerleşik bir kuruluşa iletilmesini ve emirlerin sonuçlarına ilişkin bilgilendirme yapılmasını ifade etmektedir. Öte yandan emir iletimine aracılık faaliyetini Tebliğ m.12/(1)’e göre SPK’dan izin almak şartıyla aracı kurumlar ve kaldıraçlı işlemler hariç olmak üzere bankalar tarafından yapılmaktadır. Ayrıca emir iletimine aracılık faaliyetinde bulunan yatırım kuruluşları (aracı kurumlar), Tebliğ m.15/(4) uyarınca, kaldıraçlı alım satım işlemlerine yönelik olarak yurt dışında yerleşik kuruluşlara emir iletimine aracılık faaliyeti yürütememektedirler.

İşlem aracılığı faaliyeti Tebliğ m.16/(1)’e göre, emir iletimine aracılık faaliyetine ek olarak, müşterilerin sermaye piyasası araçlarıyla ilgili alım ya da satım emirlerinin müşteri adına ve hesabına veya kendi nam ve müşteri hesabına yatırım kuruluşları tarafından, borsalar ya da teşkilatlanmış diğer pazar yerlerine, SerPK m.37/(1)-c kapsamında yetkilendirilmiş bir kuruluşa ya da kaldıraçlı işlemler hariç olmak üzere ilgili ülkenin yetkili otoritesinden faaliyet izni almış yurt dışında yerleşik bir kuruluşa iletilmek suretiyle gerçekleştirilmesini ifade etmektedir. Söz konusu işlem aracılığı faaliyeti Tebliğ m.17/(1)’e göre SPK’dan izin almak şartıyla aracı kurumlar tarafından sermaye piyasası araçları ile bankalar tarafında paylar, kaldıraçlı işlemler ile pay endekslerine ya da paylara dayalı türev araçlar hariç olmak üzere sermaye piyasası araçları üzerinde yapılabilmektedir. Öte yandan işlem aracılığı faaliyetinde bulunan yatırım kuruluşları, Tebliğ m.20/(4) uyarınca, kaldıraçlı alım satım işlemlerine yönelik olarak yurt dışı piyasalarda işlem aracılığı faaliyeti yürütememektedirler.

Portföy aracılığı faaliyeti ise Tebliğ m.21/(1)’e göre, işlem aracılığı faaliyetine ek olarak, yatırım kuruluşlarının müşterilerin sermaye piyasası araçlarıyla ilgili alım ya da satım emirlerini karşı taraf olarak yerine getirmesi faaliyeti olarak tanımlanmaktadır. Portföy aracılığı faaliyeti Tebliğ m.22/(1)’e göre SPK’dan izin almak kaydıyla aracı kurumlar tarafından sermaye piyasası araçları ile bankalar tarafından paylar, kaldıraçlı işlemler ile paylara dayalı türev araçlar hariç olmak üzere sermaye piyasası araçları üzerinde borsa mevzuatı hükümleri mahfuz olmak şartıyla yapılabilmektedir.

Kaldıraçlı alım satım işlemlerinde, işlem aracılığı faaliyetinde bulunan yatırım kuruluşları Tebliğ m.19/(1)-d uyarınca, portföy aracılığı faaliyetinde bulunan yatırım kuruluşları da Tebliğ m.24/(1)-c uyarınca müşterilere, yatırılan teminat tutarlarının üzerinde bir kayba neden olacak şekilde işlem yaptırımlar. Ayrıca yatırımcının piyasa koşullarından dolayı teminatından daha fazla zarara uğraması halinde, zarar söz konusu kuruluşlar tarafından yatırımcıdan talep edilememektedir.

2.6. Türkiye’de Kaldıraçlı İşlemlerin Ulaştığı Hacim

Ülkemizde 2014 yılının ilk altı ayında 33 aracı kurum tarafından kaldıraçlı alım satım işlemleri gerçekleştirilmiş ve bu dönem boyunca toplamda 3,2 Trilyon Liralık alım satım işlemi hacmine

ulaşarak bir önceki yılın aynı dönemine oranla yaklaşık %58,9'luk bir artış gözlemlenmiştir (TSPB, 2014:13). Bu dönemde ilk on aracı kurum piyasa hacminin yaklaşık %75,1'ini gerçekleştirirken, diğer aracı kurumlar yaklaşık %24,9'da kalmışlardır (TSPB, 2014:13). Ayrıca toplam işlem hacminin yarıya yakını da ilk beş aracı kurum gerçekleştirmiştir (TSPB, 2014:13).

Tablo1. Aracı Kurumların Yatırımcı Bazında Kaldıraçlı İşlem Dağılımı¹⁰

Yatırımcı Bazında Kaldıraçlı İşlem Hacmi Dağılımı										
	2012/ 03	2012/ 06	2012/ 09	2012/ 12	2013/ 03	2013/ 06	2013/ 09	2013/ 12	2014/ 03	2014/ 06
Yurtiçi Yatırımcı (%)	97,8	99,1	99,1	96,6	94,6	95,3	93,6	94,8	99,9	99,7
Yurtiçi Bireyler (%)	46,4	42,6	48,1	51,7	57,3	57,3	55,1	52,9	50,4	48,3
Yurtiçi Kurumlar (%)	51,4	56,5	51,0	44,9	37,2	37,8	38,1	41,3	47,2	50,0
Yurtiçi Kurumsal Yatırımcılar (%)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,4	0,6	2,3	1,4
Yurtdışı Yatırımcı (%)	2,2	0,9	0,9	3,4	5,4	4,7	6,4	5,2	0,1	0,3
Yurtdışı Bireyler (%)	2,2	0,9	0,7	0,5	0,0	0,6	3,2	2,8	0,1	0,1
Yurtdışı Kurumlar (%)	0,0	0,0	0,3	2,9	5,4	4,2	3,2	2,3	0,1	0,1
Yurtdışı Kurumsal Yatırımcılar (%)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TSPB (<http://www.tspb.org.tr/tr/>, Erişim Tarihi: 19.11.2014)

Öte yandan, Türkiye'de 2014 yılının ilk altı ayında yurt içi bireysel yatırımcılar toplam işlem hacminin yaklaşık %48,3'ünü gerçekleştirirken, bu noktada bir önceki yılın aynı dönemine nazaran yaklaşık %15,7'lik bir azalış gözlemlenmektedir. Bunun yanında yurt içi kurumların toplam işlem hacmi içerisindeki payı 2014 yılının ilk altı ayında yaklaşık %50 düzeyinde gerçekleşirken, bir önceki yılın aynı dönemine nispeten %32,2'lik bir artışın gerçekleştiği görülmektedir. Yurt dışı yatırımcıların toplam işlem hacmi içerisindeki payı 2014 yılının ilk altı ayında %0,3 düzeyinde gerçekleşirken, bir önceki yılın aynı dönemine oranla bir hayli düşüş yaşanmıştır. Bu durumun nedeni olarak kaldıraçlı işlemlerde yurtdışı yatırımcı portföyünün tamamına hâkim olan bir aracı kuruma ait işlem hacminin önemli ölçüde azalmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir (TSPB, 2014:13).

¹⁰ Tabloda yer alan oranlar, yaklaşık değerleri ifade etmektedir.

Tablo 2. Aracı Kurumların Departman Bazında Kaldıraçlı İşlem Dağılımı¹¹

Departman Bazında Kaldıraçlı İşlem Hacmi Dağılımı										
	2012/ 03	2012/ 06	2012/ 09	2012/ 12	2013/ 03	2013/ 06	2013/ 09	2013/ 12	2014/ 03	2014/ 06
Yurtiçi Satış (%)	34,5	21,6	21,8	23,4	24,4	22,1	19,6	18,8	22,3	21,9
Şubeler (%)	0,0	2,3	2,1	2,8	0,6	1,7	2,1	3,4	0,8	0,9
Acenteler (%)	0,0	12,3	8,4	6,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,9	2,7
İrtibat Bürosu (%)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
İnternet (%)	29,4	23,7	28,2	31,3	39,1	39,1	40,9	38,2	34,6	33,0
Çağrı Merkezi (%)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1
Yatırım Fonları (%)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Portföy Yönetimi (%)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kurum Portföyü (%)	36,0	40,1	39,5	36,5	35,8	36,9	37,2	39,4	39,3	41,3
Yurtdışı Satış (%)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TSPB (<http://www.tspb.org.tr/tr/>, Erişim Tarihi: 19.11.2014)

Departman bazında kaldıraçlı işlem işlemlerine bakıldığında ise, 2014 yılının ilk altı ayında kaldıraçlı işlemlerin yaklaşık %21,9'u yurt içi satışlar ve yaklaşık %33'ü internet kanalıyla gerçekleştiği görülmektedir. İnternet kanalıyla gerçekleştirilen işlemler, bir önceki yılın aynı dönemine göre yaklaşık %15,6 oranında azalmasına rağmen toplam içindeki payı itibarıyla ağırlığını korumaya devam etmektedir. Öte yandan kurum portföyü işlemlerinin toplamdaki payı bir önceki yılın aynı dönemine nispeten yaklaşık %12 artış göstererek %41,3 düzeyinde gerçekleşmiştir.

3. Kaldıraçlı İşlemlerde Vergilendirme

3.1. Gelir Vergisi Bakımından

3.1.1. Genel Olarak

Gelir Vergisi Kanunu¹² (GVK) m.1'e göre gerçek kişilerin gelirleri gelir vergisine tabidir. GVK m.2'ye göre gelire giren kazanç ve iratlar, ticari kazançlar, zirai kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları ve diğer kazanç ve iratlardan oluşur. Bu sayılan yedi gelir unsuruna dâhil olan kazanç ve iratların nelerden oluştuğu ise her bir gelir unsurunu düzenleyen GVK hükümlerinde belirlenmiştir.

11 Tabloda yer alan oranlar, yaklaşık değerleri ifade etmektedir.

12 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu 06.01.1961 tarih ve 10700 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Verginin yasallığı ilkesi gereğince bir gelir unsurunun gelir vergisine tabi tutulmasının birincil koşulu GVK hükümleri kapsamında vergiye tabi bir kazanç veya irat olarak tanımlanmış olmasıdır. Bu bakımdan kaldıraçlı işlem gelirlerinin ya da bir başka gelir unsurunun gelir vergisine tabi olması için GVK m.2'de sayılan kazanç ve iratlardan birinin kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Konuya ilişkin olarak gerçek kişilerin kaldıraçlı işlemlerden elde ettikleri gelirlerin; bir organizasyon dâhilinde ve devamlılık arz edecek şekilde yapılması durumunda, ticari kazanç hükümlerince, devamlılık arz etmediği takdirde değer artış kazancı ya da arazi kazanç hükümlerince vergilendirilmesi gerektiği yönünde görüşler (Dikmen, 2011:29-30; Netek, 2012a:123; Erol, 2012:20-22; Durmuş, 2012:135) öne sürüldüğü gibi; bu faaliyetin kanunda açıkça bir gelir unsuruna dâhil edilmediği, ticari kazancın emek ve sermaye unsuruna dayanması gerektiği ancak kaldıraçlı işlemlerin emek unsuruna dayanmayıp yalnızca sermaye unsuruna dayandığı, arazi kazançların ticari bir muameleden kaynaklandığı ancak kaldıraçlı işlemlerin ticari muamele olmayıp, beklenti ve tahminlere dayalı bir yatırım işlemi olduğu, dolayısıyla bu faaliyetlerden elde edilen gelirin vergilendirilemeyeceği yönünde görüşler de mevcuttur (Koçak, 2013: 47-48; Ince & Koçak, 2010b:115-116).

3.1.2. Kaldıraçlı İşlem Gelirlerinin Ticari Kazanç Bakımından Değerlendirilmesi

GVK m.37/1'de "her türlü ticari ve sınai faaliyetlerden doğan kazançlar ticari kazançtır" genel tanımlaması yapıldıktan sonra bir kısım gelir unsurları sayılmak suretiyle ticari kazanç olarak nitelendirilmiştir.

Kaldıraçlı işlem gelirlerinin GVK m.37 kapsamında ticari kazanç olarak için nitelendirilebilmesi için ticari faaliyet kapsamında diğer bir ifade ile ticari organizasyon çerçevesinde elde edilmesi gerekir. Bu itibarla ticari işletme bünyesinde ya da ticari işletme hesapları üzerinden elde edilen kaldıraçlı işlem gelirlerinin ticari kazanç dâhil edilerek vergilendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bireysel yatırımcılar tarafından ticari faaliyetten bağımsız olarak ya da ticari işletme bünyesi dışında kaldıraçlı işlem piyasasında gerçekleştirilen işlemlerden elde edilen gelirlerin ticari kazanç olarak değerlendirilmesi ve dolayısıyla vergilendirilmesi mümkün bulunmamaktadır.

Konuya ilişkin olarak, İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı'nın 14.08.2012 tarih ve B.07.1.G.İB.4.34.16.01-120[37-2012/281]-2554 sayılı özelvesi¹³ ile kaldıraçlı döviz alım satım faaliyetlerinin "ticari organizasyon içerisinde devamlılık arz edecek şekilde yapılması" durumunda ticari faaliyet olarak değerlendirilmesi ve bu faaliyetler neticesinde elde edilen kazancın, GVK'nın ticari kazançlara ilişkin hükümleri çerçevesinde beyan yoluyla vergilendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir¹⁴. Burada ifade edilen devamlılıktan kastın, Danıştay'ın bir kararına göre, "bir vergileme döneminde birden çok kez aynı işlemi yapılması yahut birden fazla vergilendirme döneminde işlem yapılması" olduğu söylenebilir¹⁵.

Öte yandan GVK m.37/(2)-5'te "kendi nam ve hesaplarına menkul kıymet alım-satımı ile

13 <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1079&uid=GDchwfH7rNKTIPLy&type=ozelge> (Erişim:12.11.2014)

14 İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı'nın 14.08.2012 tarih ve B.07.1.G.İB.4.34.16.01-125[6-2012/55]-2569 sayılı bir başka özelvesinde ise GVK geç.m.67'de menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçlarının elden çıkarılması ve elde tutulması sürecinde elde edilen gelirler ile mevduat faizleri, repo gelirleri ve özel finans kurumlarından elde edilen gelirlerin vergilendirilmesine yönelik düzenlemeler yer almakta olup, döviz alım satımından doğan kazançların bu madde kapsamında tevkif yoluyla vergilendirilen gelirler arasında bulunmadığı ifade edilmiştir.

<http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1079&uid=HFCM8WO3wfdDa5YgP&type=ozelge> (Erişim: 12.11.2014)

15 Dş. 3. D., E. 2006/1708, K. 2006/2559, 10.10.2006 (Kişisel Arşiv)

devamlı olarak uğraşanların bu faaliyetlerinden” sağladıkları gelirler ticari kazanç olarak kabul edilmiştir. Bu itibarla kaldıraçlı işlemlerin “menkul kıymet” olarak nitelendirilme durumu üzerinde durmak gerekir.

SerPK m.3/(1)-o hükmüne göre menkul kıymetler, “para, çek, poliçe ve bono hariç olmak üzere”; paylar, pay benzeri diğer kıymetler ile söz konusu paylara ilişkin depo sertifikalarını ve borçlanma araçları veya menkul kıymetleştirilmiş varlık ve gelirlere dayalı borçlanma araçları ile söz konusu kıymetlere ilişkin depo sertifikalarını” ifade eder. Kaldıraçlı işlemler ise SerPK m.3/(1)-u kapsamında “türev araçlar” arasında sayılmıştır. Dolayısıyla kaldıraçlı işlemlerden sağlanan gelirlerin GVK m.37/(2)-5’te “kendi nam ve hesaplarına menkul kıymet alım-satımı ile devamlı olarak uğraşanların bu faaliyetlerinden” sağladıkları gelir olarak nitelendirilerek ticari kazanç kapsamında değerlendirilmesi olanaklı değildir.

Bu noktada tartışılması gereken husus kaldıraçlı işlem gelirlerinin menkul sermaye iratları kapsamına girip girmediğidir.

3.1.3. Kaldıraçlı İşlem Gelirlerinin Menkul Sermaye İradı Bakımından Değerlendirilmesi

GVK m.75/1’de menkul sermaye iradının tanımı yapılmıştır. Buna göre “sahibinin ticari, zirai veya mesleki faaliyeti dışında nakdi sermaye veya para ile temsil edilen değerlerden müteşekkil sermaye dolayısıyla elde ettiği kâr payı, faiz, kira ve benzeri iratlar menkul sermaye iradıdır”.

Bir gelirin menkul sermaye iradı olarak nitelendirilebilmesi için yukarıdaki yasal tanımlamada yer alan üç koşulu birlikte taşıması gerekmektedir. Buna göre menkul sermaye iradı sayılacak gelirin ilk olarak “sahibinin ticari, zirai veya mesleki faaliyeti dışında” elde edilmesi gerekir. Ticari, zirai veya mesleki faaliyetler çerçevesinde sağlanan gelir unsurları sırasıyla ticari, zirai veya mesleki kazançta dâhil edilerek vergilendirilmesi gerekir. İkinci olarak gelirin “nakdi sermaye veya para ile temsil edilen değerlerden müteşekkil sermaye” dolayısıyla elde edilmesi gerekir. Son olarak elde edilen gelirin “kâr payı, faiz, kira ve benzeri iratlar” niteliğinde olması gerekir.

Yukarıda sayılan koşullar birlikte değerlendirildiğinde kaldıraçlı işlem gelirleri nitelikleri itibarıyla menkul sermaye iradı olarak kabul edilemez. Zira kaldıraçlı işlemlerden sağlanan gelirlerin kâr payı, faiz veya benzeri bir gelir unsuru olarak kabulü olanaklı değildir. Aynı yöndeki bir başka görüşe göre de kaldıraçlı işlemlerden elde edilen gelirin sermayeye bağlı olarak elde edilen sabit bir gelir niteliğinde olmayıp, sermayenin nitelik değiştirmesinden elde edildiği ve döviz fiyatlarına göre değışebilen alım satım işleminden kaynaklı bir gelir olduğundan menkul sermaye iradı olarak nitelendirilmesinin mümkün olmadığı ifade edilmektedir (Koçak, 2013:48).

Öte yandan GVK m.75/2’de kaynağı ne olursa olsun bir kısım gelir unsurları açıkça sayılarak menkul sermaye iradı olarak kabul edilmiştir. Kaldıraçlı işlem gelirleri bu sayılan unsurlar arasında da yer almadığından sonuç itibarıyla menkul sermaye iradı olarak kabul edilmesi olanaklı değildir.

3.1.4. Kaldıraçlı İşlem Gelirlerinin Değer Artış Kazançları Bakımından Değerlendirilmesi

Öte yandan kaldıraçlı işlem gelirlerinin değer artış kazancı olarak kabul edilip edilmeyeceğinin tartışılması gerekir. Şöyle ki GVK mük.m.80’de “menkul kıymetlerin” veya “diğer sermaye piyasası araçlarının” elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar değer artış kazancı olarak kabul edilmiştir.

SerPK m.3/(1)-ş hükmünde sermaye piyasası araçları “menkul kıymetler” ve “türev araçlar” ile yatırım sözleşmeleri de dâhil olmak üzere SPK tarafından bu kapsamda olduğu belirlenen “diğer sermaye piyasası araçları” olarak sıralanmıştır. SerPK m.3/(1)-u gereğince “döviz ve kıymetli madenler” ile SPK tarafından belirlenecek “diğer varlıklar üzerine yapılacak kaldıraçlı işlemleri” türev araçlar kapsamında değerlendirilmiştir. Dolayısıyla yukarıda ifade edilen SerPK hükümleri birlikte değerlendirildiğinde “kaldıraçlı işlemler” diğer sermaye piyasası araçları arasında kabul edilecektir.

Bu bakımdan kaldıraçlı işlemlerden doğan gelirlerin GVK mük.m.80 kapsamında diğer sermaye piyasası araçlarının elden çıkarılmasından sağlanan gelir olarak kabul edilebileceği akla gelmektedir. Ancak SerPK m.3/(1)-u hükmünde “kaldıraçlı işlemler” diğer sermaye piyasası aracı olarak kabul edilse de bunlardan sağlanan gelirler herhangi bir sermaye piyasası aracının elden çıkarılması sonucu elde edilmemektedir. Bu bakımdan kaldıraçlı işlem gelirlerinin GVK m.80 kapsamında “diğer sermaye piyasası araçlarının elden çıkarılmasından sağlanan bir gelir dolayısıyla değer artış kazancı olarak kabul edilmesi zordur. Bunula birlikte kaldıraçlı işlemlerden sağlanan gelirlerin GVK mük.m.80’de sayılan değer artış kazançlarına yakınlık gösterdiği yönünde görüşler de bulunmaktadır (Ak, 2014:37).

Dolayısıyla bireysel yatırımcıların ticari, zirai ve mesleki faaliyetleri dışında kaldıraçlı işlemlerden sağlanan gelirlerinin GVK mük.m.80 kapsamında değer artış kazancı olarak kabul edilerek gelir vergisine tabi tutulması olanaklı değildir¹⁶. Ayrıca kaldıraçlı işlemlerden sağlanan gelirler GVK geç.m.67’e göre banka ve aracı kurumlar tarafından yapılan tevkifatın kapsamında da değildir. Nitekim bu hususa ilişkin olarak, İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı’nın 14.08.2012 tarih ve B.07.1. GİB.4.34.16.01-125[6-2012/55]-2569 sayılı özelgesi ile kaldıraçlı döviz alım satım faaliyetlerinden doğan kazançların GVK geç.m.67 kapsamında “menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçlarının elden çıkarılması ve elde tutulması sürecinde elde edilen gelirler ile mevduat faizleri, repo gelirleri ve özel finans kurumlarından elde edilen gelirlerin vergilendirilmesine yönelik düzenlemeler yer almakta olup, döviz alım satımından doğan kazançlar bu madde kapsamında tevkif yoluyla vergilendirilen gelirler arasında bulunmamaktadır” ifadesine yer verilmiştir¹⁷.

Sonuç olarak bireysel yatırımcılar tarafından kaldıraçlı işlemlerden sağlanan gelirlerin ticari kazanç, menkul sermaye iradı veya değer artış kazancı olarak ya da GVK m.2’de sayılan diğer gelir unsurlarından herhangi birine dâhil edilerek vergilendirilmesi mevcut GVK hükümleri çerçevesinde olanaklı değildir. Ticari işletme bünyesinde elde edilenlerin ise ticari kazançta dâhil edilerek vergilendirileceği tabiidir (Ak, 2014:35).

16 Konuya ilişkin bir özgelede de dar mükellefler bakımından “kazancın Türkiye’de vergilendirilmesi durumunda, forex işlemleri olarak da adlandırılan kaldıraçlı döviz alım satım faaliyetlerinden doğan kazançların Gelir Vergisi Kanunu’nun geçici 67’nci maddesi kapsamında tevkifat yoluyla yahut mükerrer 80’inci madde kapsamında beyan yoluyla vergiye tabi tutulması söz konusu olmamakla birlikte, söz konusu faaliyetin ticari organizasyon içerisinde devamlılık arz edecek şekilde yapılması durumunda ticari faaliyet olarak değerlendirilmesi ve bu faaliyetler neticesinde elde edilen kazancın, Gelir Vergisi Kanunu’nun ticari kazançlara ilişkin hükümleri çerçevesinde vergilendirilmesi gerekmektedir” açıklamasına yer verilmiştir. [İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı’nın 14.08.2013 tarih ve 62030549-120[37-2012/1170]-1245 sayılı özelgesi (<http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1079&uid=5jmeWH3KKdhiVKvC&type=ozelge>) (Erişim: 15.09.2014)]

17 <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1079&uid=HFCM8WO3wfdA5YgP&type=ozelge> (Erişim: 19.10.2014)

3.2. Kurumlar Vergisi Bakımından

3.2.1. Genel Olarak

Kaynağı ne olursa olsun Kurumlar Vergisi Kanunu¹⁸ (KVK) m.1'de sayılan kurumlar vergisi mükellefleri tarafından elde edilen kazançlar kurum kazancı olarak kabul edilirler. KVK m.6 gereğince kurumlar vergisi hesaplanırken mükelleflerin bir hesap dönemi içerisinde elde ettikleri safi kurum kazancı dikkate alınır. Safi kurum kazancının tespitinde, GVK'da yer alan ticari kazanç hükümleri uygulandığından kurumlar vergisi mükelleflerince elde edilen tüm gelir unsurları ticari kazançta dönüşür.

KVK'ya tabi kurumlar, kanuni veya iş merkezlerinin¹⁹ Türkiye'de bulunup bulunmamasına göre tam ya da dar mükellef olarak vergiye tabi tutulurlar. KVK m.3/1'de, KVK m.1'de sayılı kurumlardan kanuni veya iş merkezi Türkiye'de bulunanların tam mükellefiyet esasına göre, gerek Türkiye içinde gerekse Türkiye dışında elde ettikleri kazançların tamamı üzerinden vergilendirileceği hüküm altına alınmıştır. KVK m.3/2'de ise, kanuni veya iş merkezlerinden her ikisi de Türkiye'de bulunmayanların dar mükellefiyet esasına göre yalnızca Türkiye'de elde ettikleri kazançlar üzerinden vergiye tabi tutulacağı ifade edilmiştir.

3.2.2. Tam Mükellef Kurumlar Bakımından

Tam mükellef kurumların kaldıraçlı işlemlerden sağladıkları gelirler kurum kazancına dâhil edilerek genel hükümler çerçevesinde vergilendirilecektir. KVK'da kaldıraçlı işlemlerden sağlanan kazançlara ilişkin bir istisna hükmüne yer verilmemiştir. Dolayısıyla bu gelir unsurlarının tamamı kurumlar vergisi matrahına dâhil edilmelidir. Yapılan kaldıraçlı işlemlerden doğan zararların ise kurum kazancının tespitinde zarar olarak kabul edilmesi gerekir. Ayrıca kaldıraçlı işlem piyasasında aracılık faaliyeti yürüten kurumların, gerçekleştirdikleri işlemlerden elde ettikleri gelirler kurum kazancına dâhil edilerek vergilendirilmelidir.

Tam mükellef kurumlar ile dar mükellef kurumların Türkiye'de bulundukları işyerleri veya daimi temsilcileri vasıtasıyla sağladıkları kaldıraçlı işlem gelirlerinin ticari kazanç olarak yıllık kurumlara vergisine tabi olacağı tabiidir. Nitekim KVK m.22/(1)'e göre "dar mükellef kurumların iş yeri veya daimi temsilci vasıtasıyla elde ettikleri kazançlarının tespitinde, aksi belirtilmediği takdirde tam mükellef kurumlar için geçerli olan hükümler uygulanır". Ancak dar mükellef kurumların Türkiye'de işyeri veya daimi temsilci bulundurmaksızın elde ettikleri kaldıraçlı işlem gelirlerinin durumu ise farklılık göstermektedir. Takip eden bölümde bu konu incelenmeye çalışılmıştır.

3.2.3. Dar Mükellef Kurumlar Bakımından

KVK m.3/(3)'te dar mükellefiyete tabi kurum kazançlarının nelerden oluşacağı sayılmıştır. Bunlar; Vergi Usul Kanunu²⁰ (VUK) hükümlerine uygun Türkiye'de iş yeri olan veya daimi temsilci bulunduran yabancı kurumlar tarafından bu yerlerde veya bu temsilciler vasıtasıyla yapılan işlerden elde edilen ticari kazançlar, Türkiye'de bulunan zirai işletmeden elde edilen kazançlar,

18 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu 21.06.2006 tarih ve 26205 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

19 KVK m.3/(5)-6'de kanuni merkezin, vergiye tabi kurumların kanunlarında, tüzüklerinde, ana statülerinde veya sözleşmelerinde gösterilen merkez; iş merkezinin ise iş bakımından işlemlerin fiilen toplandığı ve yönetildiği merkez olduğu belirtilmiştir.

20 213 sayılı Vergi Usul Kanunu 10.01.1961 tarih ve 10703 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

Türkiye’de elde edilen serbest meslek kazançları, taşınır ve taşınmazlar ile hakların Türkiye’de kiralınmasından elde edilen iratlar, Türkiye’de elde edilen menkul sermaye iratları ile Türkiye’de elde edilen diğer kazanç ve iratlardır.

Daha önce de belirtildiği üzere KVK m.22/(1)’e göre dar mükellef kurumların Türkiye’de bulundurdıkları iş yeri veya daimi temsilcileri vasıtasıyla elde ettikleri kazançların tespitinde tam mükellef kurumların tabi olduğu hükümler geçerli olacaktır. Diğer yandan KVK m.22/(2)’ye göre dar mükellefiyete tabi kurumların ticari veya zirai kazançlar dışındaki kazanç ve iratları hakkında, GVK’nın bu kazanç ve iratların tespitine ilişkin hükümleri uygulanır. Ancak söz konusu kazanç ve iratların Türkiye’de yapılmakta olan ticari veya zirai faaliyet kapsamında elde edilmesi halinde yukarıda belirtildiği üzere kurum kazancına dâhil edilerek tam mükelleflerin tabi olduğu hükümler çerçevesinde vergilendirilmesi gerekmektedir.

Bu itibarla GVK’da kaldırıcı işlemlerden sağlanan gelirler tanımlanarak vergiye tabi kılınmadığına göre dar mükellef kurumlar tarafından Türkiye’de işyeri veya daimi temsilci bulundurmaksızın elde edilen kaldırıcı işlem gelirleri beyan ya da tevkifat yoluyla vergilendirilmeyecektir. Dar mükellef kurumların bu tür gelirlerinin kanuni ya da iş merkezlerinin bulunduğu ülkede vergilendirilip vergilendirilmeyeceği ise ilgili ülkenin vergi kanunları çerçevesinde değerlendirilmelidir.

3.2.4. Kaldırıcı İşlem Aracı Kurumlarının Kazançları Bakımından

Yatırım Hizmetleri ve Faaliyetleri ile Yan Hizmetlere İlişkin Esaslar Hakkında Tebliği (III-37.1) m.5’e göre aracı kurumların anonim şirket şeklinde kurulmaları gerekmektedir. KVK m.1 ve m.2 hükümleri çerçevesinde anonim şirketlerin sermaye şirketi olarak kurumlar vergisi mükellefi olmaları nedeniyle aracı kurumların kazançları kurumlar vergisine tabi tutulmaları gerekmektedir.

KVK’da aracı kurumlara ilişkin bir muafiyet hükmüne ya da aracılık faaliyetlerden sağladıkları kazançlar bakımından bir istisna hükmüne yer verilmemiştir. Bu bakımdan kaldırıcı işlem aracı kurumlarının aracılık faaliyetlerinden doğan kazançları genel hükümler çerçevesinde kurumlar vergisine tabi tutulacaktır.

Kaldırıcı işlem piyasasında aracılık faaliyetinde bulunan ve Türkiye’de yapılan işlemler bakımından müşterileri için aracılık faaliyeti yürüten aracı kurumlar, tam mükellef olduklarından dolayı gerek Türkiye içinde gerekse Türkiye dışında elde ettikleri kazançlarının tamamı üzerinden kurumlar vergisine tabi tutulurlar.

Diğer yandan yurtdışında işlem yapan yatırımcıların işlemlerini Türkiye’deki bu aracı kurumlar üzerinden yapması, Türkiye’deki aracı kurumların ise müşterileri adına yurtdışındaki alım satım emirlerini yurtdışındaki aracı kurumlara yansıtması, dolayısıyla yurtdışındaki aracı kurumların Türkiye’de işlem yapan yatırımcı müşteriler arasında aracılık ilişkisi oluşmamaktadır. Bu nedenle, yatırımcıların yaptıkları alım satım işlemleri arasındaki farkın tamamı işlem yapan kaldırıcı işlem aracı kurum kazancını; aracı kurumun müşteri emirlerini yurtdışındaki aracı kuruma yönlendirmesi nedeniyle ödediği alım satım farkı ise giderini teşkil etmektedir (İnce & Koçak, 2010b:118).

3.3. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Bakımından

3.3.1. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinin Konusu

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu²¹ (GidVK) m.28'de "banka ve sigorta şirketlerinin" 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununa göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, "her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar" banka ve sigorta muameleleri vergisine tabidir.

Ayrıca bankerlerin yapmış oldukları banka muamele ve hizmetleri dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar da banka muameleleri vergisine tabidir. Kendileri veya başkaları hesabına menkul kıymet alıp satmayı, alım satıma aracılık yapmayı veya alıp sattıkları menkul kıymet karşılığı borçları ödemeyi taahhüt etmeyi meslek haline getirenler GidVK uygulamaları bakımından banker sayılacağından, bu faaliyetleri dolayısıyla lehlerine kalan paralar banka muameleleri vergisine tabi olacaktır.

Öte yandan mevduat faizi vermek veya sair adlarla faiz ve benzeri menfaatler sağlamak üzere devamlı olarak para toplama işiyle uğraşanların topladıkları paralara sağladıkları gelir ve menfaat üzerinden komisyon, ücret, hizmet karşılığı gibi adlarla aldıkları paralar banka muameleleri vergisine tabi olan bir başka unsurdur. Ancak banka, banker ve sigorta şirketleri tarafından yapılan fiziki teslimatlı döviz alış ve satış işlemleri, kambiyo işlemi olduğundan ve sıfır oranında banka ve sigorta muameleleri vergisine tabi olduğundan, bu işlemler üzerinden fiilen vergi hesaplanmayacaktır.

Banka ve sigorta muameleleri vergisinde vergiyi doğuran olayın meydana gelmesi için bir muamele yapılması ve bu muamele sonucu lehe para kalması şartlarının birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir (İnce & Koçak, 2010c:120). Bu itibarla banka ve sigorta muameleleri vergisinde her işlem tek başına bağımsız olarak dikkate alınmakta ve her işlem sonucu lehe alınan para vergilendirilmekte, bir işlem sonucunda lehe para kalmamışsa vergiye tabi bir matrah da oluşmamaktadır.

3.3.2. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Mükellefiyeti Bakımından Kaldıraçlı İşlem Aracı Kurumları

GidVK'da banka ve sigorta muameleleri vergisi mükellefini tanımlayan m.30'da "banka ve sigorta muameleleri vergisini banka ve bankerlerle sigorta şirketleri der" hükmü dışında vergi mükellefiyeti ile ilgili kapsamlı bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Bu itibarla kaldıraçlı alım satım işlemlerine aracılık eden kurumların vergi mükellefiyetini verginin konusu işlemleri yapmaları bakımından ele almak gerekir.

GidVK m.28/2 hükmü ile "bankerlerin yapmış oldukları banka muamele ve hizmetleri dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar" banka ve sigorta muameleleri vergisine konu olan işlemler arasında sayılmıştır. Hükmün devamında "kendileri veya başkaları hesabına menkul kıymet alıp satmayı, alım-satıma tavassut etmeyi veya alıp sattıkları menkul kıymet karşılığı borçları ödemeyi taahhüt etmeyi meslek haline getirenlerin bu faaliyetleri dolayısıyla lehlerine kalan paralar ile mevduat faizi vermek veya sair adlarla faiz ve benzeri menfaatler sağlamak üzere devamlı olarak para toplama işiyle uğraşanların

21 23.07.1956 tarih ve 9362 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

topladıkları paralara sağladıkları gelir ve menfaatler üzerinden komisyon, ücret, hizmet karşılığı gibi adlarla aldıkları paralar da” banka muameleleri vergisine tabi işlem olarak tanımlanmıştır.

GidVK m.28/2 hükmünden yola çıkarak kaldıraçlı işlem aracı kurumlarının sürekli faaliyet konusu olarak yürüttükleri aracılık işlemleri nedeniyle banker sayılmaları gerektiğinden, vergi mükellefi olacakları ve söz konusu aracılık işlemleri karşılığında lehlerine kalan paraların vergiye tabi olacağı sonucu ortaya çıkmaktadır (İnce & Koçak, 2010c:120).

3.3.3. Kaldıraçlı İşlemlerde Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi

Yukarıda ifade edildiği üzere GidVK m.28 hükmü gereğince kaldıraçlı alım satım işlemi aracılık faaliyetini sürekli olarak yürütenlerin banka, banker ve sigorta şirketleri ile birlikte banka ve muameleleri vergisi mükellefi olarak kabul edilmeleri ve aracılık işlemleri karşılığında lehlerinde aldıkları paraların da verginin konusunu teşkil etmesi gerekmektedir.

Nitekim Maliye Bakanlığı kaldıraçlı işlemlerde banka ve sigorta muameleleri uygulamasına ilişkin olarak 89 Seri No’lu Gider Vergileri Genel Tebliği’ni²² yayımlamıştır. İlgili tebliğde “F-Kaldıraçlı Alım Satım İşlemlerinin Vergilendirilmesi” başlıklı bölümde nitelik itibarıyla banka muamele ve hizmetleri kapsamında olduğu kabul edilen kaldıraçlı işlemler, dayanak varlıktaki fiyat değişimlerinden fiziki alım satım olmaksızın yararlanmayı amaçladığından, kambiyo alım satım işlemi olarak nitelendirilemeyeceği ifade edilmiştir.

Banka ve sigorta muameleleri vergisine konu olan her işlem tek başına bağımsız olarak dikkate alınmakta ve o işlem sonucu lehe alınan para vergilendirilmektedir. Diğer bir ifade ile bir işlem sonucunda lehe para kalmamışsa banka ve sigorta muameleleri vergisine tabi bir matrah da oluşmamakta, ancak işlem sonucunda lehe para kalması durumunda banka ve sigorta muameleleri vergisi matrahı oluşmaktadır²³. 89 Seri No’lu Tebliğ düzenlemesinde de ifade edildiği üzere vergilemede işlem esas alındığından, vergiye tabi matrah bulunurken, bir işlemde elde edilen gelirden, başka bir işlemde elde edilen zarar düşülememektedir. Ancak bu durum, işlemde elde edilen gelirin hesabında, işlem maliyetlerinin dikkate alınmasına engel teşkil etmez.

89 Seri No’lu Tebliği’de yapılan açıklamalara göre GidVK m.28 hükmü gereğince “banka ve sigorta şirketlerinin kaldıraçlı işlem işlemleri dolayısıyla lehe aldıkları paralar”, bunun yanında “ilgili kanunlarla yetkilendirilmek veya izin verilmek suretiyle GidVK m.28/2’de belirtilen işlemleri; yani kendileri veya başkaları hesabına menkul kıymet alıp satmayı, alım satıma tavassut etmeyi veya alıp sattıkları menkul kıymet karşılığı borçları ödemeyi taahhüt etmeyi esas iştiğal konusu olarak yapan ve banker olarak banka ve sigorta muameleleri vergisi mükellefi olanların kaldıraçlı işlem işlemleri dolayısıyla lehe aldıkları paralar” ile “yetkili kuruluşlar banker kapsamında banka ve sigorta muameleleri vergisi mükellefi olup kendileri veya başkaları hesabına yaptıkları kaldıraçlı işlemler dolayısıyla lehe aldıkları paralar” banka ve sigorta muameleleri vergisine tabi bulunmaktadır.

22 19.01.2012 tarih ve 28178 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

23 Konuya ilişkin olarak 17.03.2014 tarih ve 39044742-BSMV-580 sayılı özelgede İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı, “elektronik ortamda foreks işlemlerinde; fiili veya hareketli ağırlıklı ortalama maliyet hesaplama yöntemleri işletme tarafından düzenlenecek mali tablo ve raporların hazırlanmasında kullanılacak olan muhasebe uygulamalarından olup, BSMV matrahının belirlenmesine herhangi bir etkisi bulunmamaktadır” şeklinde görüş beyan etmiştir. <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1079&uid=YLlrNNseJ84RzQaq&type=ozelge> (Erişim 08.01.2015)

Yukarıda anılan düzenlemeler çerçevesinde aracı kurumların kaldıraçlı işlemlere aracılık faaliyetleri nedeniyle müşterilerden almış oldukları komisyonları banka ve sigorta muamelelerine tabi tutulacaktır (Netek, 2012b:142). Ancak aracı kurumlarının müşterileri ile gerçekleştirdikleri kaldıraçlı alım satım işlemleri sonucunda lehlerine aldıkları paraları, aracı kurum komisyonu olarak değerlendirmemek gerekir. Zira bu gelirler işlemin doğasından kaynaklanan bir gelir niteliğindedir (Kaplan, 2015:121). Diğer bir ifade ile müşteri ile aracı kurum arasından yapılan kaldıraçlı işlem neticesinde müşteri ya da aracı kurumdan biri gelir elde etmekte aracı kurumun gelir elde etmesi durumunda lehine alınan paralar banka ve sigorta muameleleri vergisi hesaplanması gerekmektedir. Ayrıca aracı kurumların müşterileri ile gerçekleştirdikleri emir işlemleri sonucunda ortaya çıkan riski telafi etmek amacıyla piyasadaki diğer unsurlarla gerçekleştirdikleri korunma amaçlı kaldıraçlı işlemlerden doğan gelirlerin banka ve sigorta muameleleri vergisine tabi olması gerekir (Kaplan, 2015:122).

Diğer taraftan, piyasa yapıcısı konumundaki yetkili kuruluşların yaptığı işlemlerin banka ve sigorta muameleleri vergisi karşısındaki durumuna ilişkin 89 Seri No'lu Gider Vergileri Genel Tebliği'nde açıklamalara yer verilmemekle birlikte bu kuruluşların kaldıraçlı işlemlerinde banka ve sigorta muameleleri vergisi matrahının Tebliğ'de yer alan örnekten hareketle tespit edilebileceği öne sürülmektedir²⁴ (Çakıcı & Ceylan, 2014:117). Piyasa aracılarının kendilerine iletilen alım ve satım emirlerini herhangi bir eşleştirmeye tabi tutmadan kendi üzerine almaları durumunda, işlemde bir maliyet unsurundan bahsedilemeyecektir. Bu durumda, bu tür alım ve satım işlemleri dolayısıyla alınan paraların tamamının vergi matrahı olarak kabul edilmesi gerekecektir. Ancak açığa işlemlerin de nihai aşamada bir karşılığının olduğu dikkate alınarak matrahın hesaplanmasının daha doğru olduğu söylenebilir. Zira maliyetin, açığa işlemin yapıldığı anda belli olmaması, hiç olmadığı şeklinde yorumlanmamalı, işlem karşılığının daha sonra kurulması sonucu ortaya çıkan maliyetin dikkate alınması gerekmektedir (Çakıcı & Ceylan, 2014:117).

Banka ve sigorta muameleleri vergisi mükellefleri tarafından Türkiye'de kurulu borsalarda yapılacak kaldıraçlı alım satım işlemleri, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri mahiyetinde olmadığından, GidVK m.29/(p) kapsamında değerlendirilmeleri mümkün bulunmamaktadır.

24 89 Seri No'lu Gider Vergileri Genel Tebliği'nde yer alan örnek: "(A) Bankası A.Ş. foreks piyasasında işlem yapmak için (B) yetkili kuruluşuna 10.000 avro teminat yatırmış ve elektronik işlem platformu üzerinden 1 avro= 1,3313 dolar kurundan 1.000.000 avroluk alım emri vermiştir.

Yatırılan teminat : 10.000 Avro

Kaldıraç oranı : 1/100

(A) Bankası dolar alış kuru : 1,80 TL

(B) yetkili kuruluşu da müşterisi olan (A) Bankasından gelen alım emri üzerine 1 avro = 1,3312 dolar kurundan likidite sağlayıcısına 1.000.000 avroluk alım emri vermiş, aynı anda 1 avro= 1,3313 dolar kurundan bu tutarı müşterisine satmıştır.

(A) Bankası A.Ş. bir müddet sonra yetkili kuruluşu 1 avro= 1,3318 dolar kurundan 1.000.000 avroluk satım emri vermiştir.

(A) Bankası A.Ş. bu işlem dolayısıyla 500 dolar [(1,3318-1,3313)x10.000x100] lehe para aldığından, bu tutarın Bankanın alış kuru üzerinden TL'ye çevrilmesi neticesinde bulunan 900 TL üzerinden %5 oranında BSMV hesaplayacaktır.

Diğer taraftan, bu faaliyetleri esas işgal konusu olarak yapan ve banker kapsamında BSMV mükellefi olan (B) yetkili kuruluşunun aracılık faaliyeti nedeniyle lehine aldığı paralar da BSMV'ye tabi tutulacaktır.

(B) yetkili kuruluşu tarafından yapılan döviz satış işlemleri fiziki teslimatlı olmaması nedeniyle kambiyo işlemi kapsamında değerlendirilmeyecek ve bu işlem sonucunda yetkili kuruluş tarafından lehe alınan 100 doların (1.331.300-1.331.200) TL karşılığı üzerinden %5 oranında BSMV hesaplanacaktır. Yetkili kuruluşun yabancı paraya ilişkin kendi işlemleri nedeniyle uyguladığı bir döviz kuru olmaması durumunda, işlem tarihinden önceki güne ilişkin Merkez Bankası döviz alış kurunun esas alınacağı tabiidir.

Ancak, foreks işlemi yapmaya yetkili kuruluş (B) ile likidite sağlayıcı kuruluş arasındaki sonlandırma aşamasının (A) Bankasının 1 avro= 1,3318 dolar olan satış fiyatından gerçekleştirilmesi durumunda, (B) yetkili kuruluşunun bu işlemde herhangi bir aracılık geliri olmayacağı için BSMV hesaplanmayacaktır.

Yetkili kuruluş, (A) Bankasından gelen 1 avro=1,3318 dolar kurundan 1.000.000 avroluk satım emri üzerine likidite sağlayıcıya 1 avro=1,3319 dolar kurundan 1.000.000 avroluk satım emri vermesi durumunda, (B) yetkili kuruluşun aracılık faaliyeti nedeniyle lehe aldığı 100 doların (=1.331.900 - 1.331.800) TL karşılığı üzerinden %5 oranında BSMV hesaplanacaktır."

Bu durumda, Türkiye’de kurulu borsalarda yapılan kaldıraçlı işlem işlemleri dolayısıyla lehe alınan paraların tamamı %5 oranında banka ve sigorta muameleleri vergisine tabi tutulacaktır.

4. Sonuç

Ülkemizde bir yatırım aracı olarak uzun süredir kullanılmakta olan kaldıraçlı alım satım işlemlerinin ilişkin yasal altyapısı oluşturulmuş olmakla birlikte bu işlemlerin vergilendirilmesine ilişkin belirsizlikler henüz giderilmemiştir. Bunun sonucunda gerek bireysel veya kurumsal yatırımcılar gerekse bu işlemlere taraf olan ya da aracılık eden finansal kurumlar bakımından vergi sorunları ortaya çıkmaktadır.

Mevcut GVK hükümleri çerçevesinde kaldıraçlı işlemlerden bireysel yatırımcılar tarafından sağlanan gelirlerin ticari kazanç, menkul sermaye iradı veya değer atış kazancı olarak ya da GVK m.2’de sayılan diğer gelir unsurlarından herhangi birine dâhil edilerek vergilendirilmesi olanaklı değildir. Ticari işletme bünyesinde elde edilenlerin ise ticari kazançta dâhil edilerek, kurumlar vergisi mükelleflerince sağlanan gelirlerin ise KVK hükümleri gereğince kurum kazancına dahil edilerek vergilendirileceği tabiidir.

Bu itibarla öncelikli olarak GVK’da yapılacak bir düzenleme ile var olan belirsizliğin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Yapılacak düzenlemede gerek GVK hükümleri gerekse sermaye piyasası mevzuatı dikkate alınarak kaldıraçlı işlem gelirlerinin değer artış kazancı olarak GVK mük.m.80 kapsamına alınması kullanışlı bir yöntem olarak önerilebilir. Bunun yanında GKV geç.m.67 çerçevesinde tevkifata tabi tutulması için yasal düzenleme yapılması da bir diğer öneri olarak görülebilir.

Banka ve sigorta muameleleri vergisi bakımından GidVK’da vergi konusunun ve mükelleflerinin tartışmaya yol açmayacak açıklıkta düzenlenmesi gerekmektedir. Nitekim kaldıraçlı işlemlere taraf olan banka ve sigorta şirketleri bu işlemler nedeniyle lehlerine ödenen paralar bakımından mükellef olarak kabul edilmektedirler. Ancak diğer birçok finansal kurum gibi kaldıraçlı işlem araçlarının da dolambaçlı bir yol kullanılarak GidVK m.28/2 “kendileri veya başkaları hesabına menkul kıymet alıp satmayı, alım-satıma tavassut etmeyi veya alıp sattıkları menkul kıymet karşılığı borçları ödemeyi taahhüt etmeyi meslek haline getirenlerin” banka ve sigorta muameleleri vergisi mükellefi sayıldığı görülmektedir. Bunun yerine GidVK’da yapılacak bir düzenleme ile gerek “vergi konusunun” gerekse “vergi mükelleflerinin” tartışmaları ortadan kaldıracak şekilde belirlenmesi faydalı olacaktır.

Kaynakça

- Ak, M. S. (2014). Foreks İşlemleri ve Foreks İşlemlerinin Vergilendirilmesi, Vergi Dünyası, s.400, Aralık, 31-37.
- Bank For International Settlements (BIS). (2013). *Triennial Central Bank Survey: Foreign Exchange Turnover in April 2013: Preliminary Global Results*. 1-22.
- Cross, S. Y. (1988). *All About the Foreign Exchange Market in the United States*. Federal Reserve Bank of New York.
- Çakıcı, Ö. & Ceylan, M. (2014). *Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yay.
- D’Hulster, K. (2009). The Leverage Ratio – A New Binding Limit on Banks, *World Bank*, Note No.11, December, 1-6.
- Dicks, J. (2010). *Forex Trading Secrets Trading Strategies For the Forex Market*. The McGraw-Hill Companies, Inc.

- Dikmen, M. B. (2011). Forex İşlemlerinin Vergilendirilmesi, Vergi Dnyasy, s.361, Eylöl, 26-30.
- Durmuş, N. (2012). Son Düzenlemeler Çerçevesinde Kaldıraçlı Alım-Satım İşlemlerinin Vergilendirilmesi, *Vergici ve Muhasebeciyle Diyalog*, s.288, Nisan, 132-137.
- Erol, A. (2010). Forex İşlemlerinin Vergi Karşısındaki Durumu, Yaklaşım, s.215, Kasım, 17-22.
- İnce, E. ve Koçak, B. (2010a). Teminata Dayalı İşlemlerin (Foreks Piyasası) Genel Yapısı ve Türkiye'deki Faaliyet Alanı, Vergi Sorunları Dergisi, s.265, Ekim, 85-93.
- İnce, E. ve Koçak, B. (2010b). Teminata Dayalı İşlemlerin (Foreks Piyasasının) Gelir ve Kurumlar Vergisi Açısından Değerlendirilmesi, Vergi Sorunları Dergisi, s.266, Kasım, 113-125.
- İnce, E. ve Koçak, B. (2010c). Teminata Dayalı İşlemlerin (Foreks Piyasası) KDV ve BSMV Açısından Değerlendirilmesi, Vergi Sorunları Dergisi, s.267, Aralık, 117-127.
- Kaplan, E. (2015). Foreks İşlemlerinin BSMV Karşısındaki Durumu ve Vergilendirmeye İlişkin Değerlendirmeler, Vergi Dnyasy, s.401, Ocak, 115-124.
- Koçak, B. (2013). Foreks Gelirlerinin Gelir Vergisi Karşısındaki Durumu, Vergi Sorunları Dergisi, s.294, Mart, 40-49.
- Netek, O. (2011). Foreks Piyasasında Yeni Bir Dönem Başlıyor, Yaklaşım, s.227, Kasım, 140-148.
- Netek, O. (2012a). Foreks İşlemlerinin Vergilendirilmesi-I, Yaklaşım, s.231, Mart, 118-130.
- Netek, O. (2012b). Foreks İşlemlerinin Vergilendirilmesi-II, Yaklaşım, s.232, Nisan, 140-145.
- Ponsi, E. (2007). *Forex Patterns and Probabilities*. John Wiley & Sons, Inc.
- Sager, M. J. & Taylor, M. P. (2006). Under the Microscope: The Structure of the Foreign Exchange Market, *International Journal of Finance and Economics*, Vol.11, 81-95.
- Tuğlu, A. (2010). Forex ve Forex İşlemlerinden Elde Edilen Gelirlerin Vergilendirilmesi, Vergi Dnyasy, s.343, Mart, 62-65.
- Tuncer, S. (2012). Bir Sermaye Piyasası İşlemi Olarak Foreks-Forex (Kaldıraçlı Alım Satım İşlemleri), Yaklaşım, s.237, Eylöl, 9-17.
- Türkiye Sermaye Piyasası Birliği (TSPB). (2014). *Gösterge*. Güz, 1-81.
- Shilov, B. N. & Semenov, S. V. (2011). Forex Bilmeniz Gereken Herşey (Çev. Anıl Abbak). İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Yaşlıdağ, B. (2014). Forex Piyasası İşlemleri (Türev Piyasalar–Teknik Analiz). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüksel, V. (2010). Foreks Piyasası İşlemleri, Yaklaşım, s.215, Kasım, 109-115.

